

LYKKE I ULYKKENS TID

Økosorg og klimamelankoli i Victor Boy Lindholms *Guld* og Theis Ørntofts *Digte 2014*

I dansk samtidslyrik er reaktionerne på klimakrisen dystre. I stedet for at præsentere konstruktive alternativer hænger der en skygge over Theis Ørntoft og Victor Boy Lindholms klimakriseorienterede digtsamlinger *Digte 2014* (2014) og *Guld* (2014). Umiddelbart kan dystreheden læses som en mangel på engagement, men ser man nærmere efter, dukker der nuancer frem, som det kan være frugtbart at undersøge. Snarere end at sige os noget om, hvordan vi bør handle, kan det dystre sige os noget om, hvordan det er muligt at tænke, skrive og føle omkring klimakrisen.

Jeg drømmer at jeg står i et kryds
mellem ligegyldighed og desperation.
Langsomt går det op for mig
at det ikke er nogen drøm.
Jeg ser ud på dagene
gennem planter og modlys
jeg læser, at man er forpligtet
til at tænke håbefuldt i den sidste tid.
Men jeg tænker ikke håbefuldt. (Ørntoft 10)

Digtsamlingerne er fælles om at se verden som fortabt, men hvor jegerne hos Ørntoft resignerer, så er den solbrune krop, der er i centrum hos Lind-

holm, interesseret i både at redde verden og fortsætte sin konsumering af den.

lad mig da sige sandheden
jeg er den levende finansielle depression
det fortsatte forbrug af mineralerne
til min iphone
det er min plads
at sove ved knoglerne
når jeg bliver ved med at indsætte guldets og latteren
som jordens hjerte
im so sorry
but im not (Lindholm 59)

I det følgende vil jeg diskutere de to værker i forhold til økokritisk og post-humanistisk teori samt affektforsker Sara Ahmeds lykkeforskning og Sigmund Freuds teori om sorg og melankoli. Hvis lykke, som Ahmed foreslår i *The Promise of Happiness* (2010), forudsætter en tro på fremtiden, hvad er så muligheden for lykke i en tid præget af tanker om jordens undergang? Hvordan taler poesien om lykke i en tid, hvor det står klart, at ulykken venter forude? Ahmeds teori kan sammen med digtene bruges til at diskutere, hvordan forestillingen om lykke som et indiskutabelt gode kan legitimere menneskelig instrumentalisering af verden. På den måde kan en kritik af lykkebegrebet dukke op, der ser stræben efter lykke som anti-økologisk antropocentrisme.

Mit argument vil være, at melankolien, som kritiseres af Freud for at være ikke-fuldendt sorgarbejde, rummer en etisk dimension. Modsat Freuds valorisering kan der ligge en værdi i melankoliens disengagement, der i et klimaperspektiv er større end sorgens, idet melankolien repræsenterer en standsning af begæret efter lykke, som sorgen bevarer.

DE SIDSTE TIDERS KUNST OG LITTERATUR

Inden for økokritikken er rammerne for miljørelevant litteratur forsøgt fastlagt flere gange. Feltet, som opstod i midten af 1990'erne, ville motivere til påskønnelse af naturen gennem læsning af tekster, der opfyldte en række krav. Vigtigst var opgøret med et klassisk antropocentrisk aktørhierarki,

hvor mennesker eller menneskelignende aktører er de naturlige fokuspunkter (Buell, *The Environmental Imagination* 7). Den bevægelse omtales gerne som første generation af økokritik eller økocentrisk økokritik og søger en sideordning af det humane og nonhumane uden at drage adskillelsen imellem de to i tvivl. Anden generation er mere dekonstruktivistisk og problematiserer den form for dualistisk verdensforståelse i det hele taget (Buell, *Ecocriticism* 98). Feltet er altså blevet udvidet, hvilket har medført, at klimarelevant litteratur ikke længere begrænses til tekster, der drejer sig om 'naturen' inden for natur-kultur-modsætningen, men også litteratur, der sætter den og andre modsætninger til forhandling.

Aktuelt er der en stor kulturel interesse for klimaspørgsmål og økologiske tematikker. Inden for populærkulturen taler man om klimafiktioner, *cli-fi*, det vil sige romaner og film, der fiktioniserer naturvidenskabelige indsigter, placerer ansvar for klimaforandringerne eller foreslår løsninger. En mere filosofisk vinkel finder man i de danske poesi- og prosaudgivelser, der, med et lån fra kritikeren Mikkel Frantzen, kan kaldes "poetisk materialisme". Begrebet er blevet brugt om værker, der præsenterer nye måder at opfatte jegets relation til omverdenen på, som er præget af vekselvirkning og jævnbyrdighed frem for instrumentalisering og hierarki.¹ Værkerne er interesseret i materialitetens vitalitet og evne til at påvirke sociale forhold. Det virker måske ikke umiddelbart oplagt for økokritiske betragtninger, men bliver det alligevel, i og med at den interesse kan ses i forhold til den såkaldte nymaterialisme, som sammen med økokritikken indgår i en teoretisk sammenhæng, der er blevet kaldt "den materielle vending". Det er en samlebetegnelse for bl.a. posthumanisme, økokritik og nymaterialisme, som har det til fælles, at de forsøger at udvide det fokus på sociale forhold og diskurser, som prægede det sene 20. århundredes humaniora. De teoretiske retninger har mange interne uenigheder omkring fokus og vægtning, men kan forenes i en nedbrydning af dualistiske verdensforståelser og en anti-antropocentrisk kritik af forestillingen om, at mennesket skulle

1 Her kunne man nævne forfatterne Amalie Smith, Lea Marie Løppenthin, Bjørn Rasmussen, Olga Ravn, m.fl., der har udgivet værker inden for de seneste år, hvor blandt andet kroppen er i fokus, og hvor menneskets forbindelser til og afhængighed af de miljøer, det indgår i, udforskes.

adskille sig fra resten af verden og have særlige beføjelser i forhold til den.

Grunden til at jeg har valgt at fokusere på Ørntoft og Lindholms digtsamlinger er, at de begge eksplicit beskæftiger sig med klimakrisen, og at de interesserer sig for individets affektive reaktioner på krisen, hvilket gør dem interessante i et lykkeperspektiv. De kan rubriceres som dystopisk dansk klimakrisedigtning, og udgør dermed en genremæssig niche, hvor de indtil videre er eneste repræsentanter inden for et større felt af materialitetsorienteret og økologisk litteratur. Det skal dog ikke forstås sådan, at digtsamlingerne kan reduceres til et overordnet udsagn eller argument, hvilket forhåbentlig også er tydeligt i mine læsninger, som netop fokuserer på fragmenteringen i udsigelsen og de paradoksale følelser, der sameksisterer i værkerne.

VIRKNINGS- OG FORMORIENTERING

Inden for økokritikken finder man en retning, der kan kaldes handlings- eller virkningsorienteret. Den udspringer af 90'ernes økocentriske økokritik og repræsenteres af litteratur og teori, der mener, at det er litteraturens opgave at have og opfordre til politisk engagement og som ser spekulation i litterær form som kontraproduktiv for en økologisk dagsorden. Kritikere, kunstnere og forfattere inden for retningen efterlyser formidlende værker, der spekulerer i alternativer, politisk involvering eller en aktivisme, der kan mobilisere fællesskaber.² Den virkningsorienterede økokritik ser en nødvendighed i at nære forhåbninger til en fremtid, hvor forholdene kan blive bedre. Omvendt ser den virkningsorienterede økokritik kunst, der

2 Inden for denne retning har økokritikeren Kate Rigby markeret sig med krav om, at litteraturen skal minimere formelle hensyn og i stedet opfordre til påskønnelse af vores biologiske omgivelser. Ligeledes skal kritikken, ifølge hende, arbejde sig ud af et poststrukturalistisk dødvande og virke befordrende for den påskønnelse (3). På samme måde har kuratoren Rasheed Araeen med sit såkaldt økoæstetiske manifest fra 2009 efterlyst en billedkunst, der bevæger sig væk fra modernistiske formundersøgelser til fordel for miljøaktivistiske værker (679-684). I Norge bidrager forfattere ud fra lignende kunstsyn med tekster til hjemmesiden Forfatternesklimaaksjon.no, og i en dansk kontekst har forfatteren Lars Skinnebach opponeret imod selvrefererende, modernistisk kunst (Skøtt).

beskæftiger sig med formeksperimenter og kritik af gældende strukturer som udtryk for tilbageskuen til et poststrukturalistisk paradigme eller til modernisme. Tilløb til melankoli og æsteticisme ses som en verdensfravendthed, vi ikke har råd til i den nuværende situation, der kræver nærvær. Der er en tilskyndelse til at tænke i indhold frem for form, i opbyggelige alternativer frem for dekonstruktion. Er det ikke, for at vende tilbage til digtet jeg indledningsvist citerede, et lignende imperativ, at man skal tænke håbefuldt i den sidste tid, som jeget i Ørntofts digt afviser? Jeget nægter at nære forhåbninger både til politiske løsninger og egen lykke, hvilket kan ses som uansvarligt. Men det kan være produktivt at læse den afvisning med Ahmeds forståelse af lykke. Hun bemærker, at "Visse former for politisk negativitet ses som stædighed eller som en måde at sidde fast på"³ (162). I stedet for at blive set som ren stædighed kan afvisningen af at tænke håbefuldt ses som en skepsis over for den reproduktion af humanistisk tro på fremtidig lykke, som jeg ser indlejret i virkningsorienteret litteraturkritik.

Spekulation i reformer, alternativer og lykkelige fremtider kan ende med at reproducere de strukturer, der førte til klimakrisen til at begynde med. Måske er spekulation i fremtid også en produktion af fremtid, der risikerer at forlænge samtidens systemer ud i fremtiden, idet den kun gøres mulig gennem de rammer for tænkning, der hersker i øjeblikket. Sådan lyder i store træk queerteoretiker Lee Edelmans kritik af fremtidsbegrebet, som han opsummerer det med begrebet *reproductive futurism* i udgivelsen *No Future* fra 2004, og måske kan den skepsis, som jeg vil kalde melankolsk, pege på, hvordan alternativer ofte ligner det, de skulle erstatte, fordi de nøjes med at formulere nyt indhold inden for traditionelle former.⁴ Den afvisende gestus i Ørntofts digt er dermed interessant, fordi den ikke kun markerer en afvisning af en bestemt optimisme omkring fremtiden, men en afvisning af at tænke i fremtider i det hele taget:

3 Alle oversættelser til dansk (Ahmed, Morton, Wolfe, Freud) er foretaget af artiklens forfatter.

4 Dermed ikke sagt, at al virkningsorienteret økokritik spekulerer i lykke eller reformpolitik. Kritikere og forfattere inden for retningen er i varierende grad eksplícitte omkring sigte og formål. Hvad jeg dog vil hævde forener dem, er en interesse i fremtiden og i at påvirke den på en bestemt måde, hvordan det så end måtte være.

Det fejlslagne forsøg på at tilbyde et alternativ, som kunne omskrive vores fortælling om det gode liv, er måske sigende. Ikke fordi det betyder, at vi må lade være med at tro på alternativer i det hele taget, men fordi det viser, hvordan alternativer ikke bare kan overskride, hvad der allerede er opstået eller har taget form. (Ahmed 187)

Det er ikke et spørgsmål om at vælge pessimisme frem for optimisme, men om at se melankoli som en modus, der suspenderer den slags enten-eller, og hvor man kan handle politisk, men samtidig forholde sig skeptisk til politiske strukturer og forestillinger om fremtidig lykke.

LYKKENS NARRATIVE FREMDRIFT

Traditionel lykkeforskning kan kaldes essentialistisk i den forstand, at dens tænkere vil definere, hvad lykke er, og hvordan den opnås.⁵ Ahmeds kritik er mere diskursiv og queer-performativ. Hun vil se på lykke som et mål, der skaber dogmer om, hvad det gode liv er, og ser altså ikke på, hvad lykke er, men hvad det *gør*: hvordan det som ideal peger menneskers liv i bestemte retninger, samtidig med at det udgrænser andre fra lykkefællesskabet. Ifølge Ahmed dirigeres vi imod det, hun kalder *happiness objects*, genstande eller fænomener, der formodes at skabe lykke. De skabes af sociale overensstemmelser og ses gerne i forlængelse af hinanden som punkter på en tidslinje, der skal gennemgås i løbet af et liv. "Løftet om lykke er løftet om, at de linjer, vi følger, vil få os derhen, hvor det 'derhen' får sin værdi ved ikke at være 'her'. Derfor er lykke afgørende for narrativens energi eller 'fremadrettede' bevægelse" (Ahmed 32). Denne fremadrettede bevægelse er værd at holde fast i. Det er her, lykke og litteratur mødes, men også her, den narrative logik kan udfordres. I et centralt digt i *Digte 2014* ser vi således en fremadrettet bevægelse, der imidlertid ender et overraskende sted:

5 Om der er tale om antikkens diskussioner om forholdet mellem eudaimonia, hedonisme og stoicisme, Oplysningstidens utilitarisme, samtidens positive psykologi eller neo-stoicisme, sådan som den defineres af psykologen Svend Brinkmann (Brinkmann, 2014), så lader der til at være en tendens inden for forskningen til at betragte lykke som et selvindlysende gode, som der så kan være forskellige meninger om, hvordan man opnår.

Verdenshistorien fortalt for mine efterkommere: Omkring kridttiden flød en gruppe stamceller hen over bunden på et fluorescerende ocean og nåede frem til noget andet end gæller. Omkring stenalderen udslettede man en insektart med et tryk på en knap. Omkring Anden Mosebog spyttede nogen blod ned i mit fostervand. [...] lad os lægge os på bunden af Marianergraven og læse vækstrater med infrarød støj i øjnene; den der ikke falder i åndedrættets afgrund og farer vild i majsmarkerne dernede, er endnu ikke klar til at være levende. (53)

Digtet opridses en verdenshistorie, men dels er historien fiktioniseret, dels foregår bevægelsen ikke fremad og opad imod realiseringen af lykke. Historien er ikke en progression, hvor alt udfolder sig eller bliver bedre. I stedet flyder tiderne sammen. Historien er en fortælling om vold og et fald, der ender i Marianergraven, det dybeste sted i verden. *Digte 2014* underminerer i det hele taget progressionstænkning gennem forvirring af temporaliteter. Tidligt står der: "jeg kan ikke holde tiderne adskilte" (13), og senere: "Det er tynde vægge / der adskiller mig fra kridttiden" (24). Et helt digt er viet til nuet og ophober tidsligheder: DNA'ets evolution gennem millioner af år, åndedrættet, og det øjeblikkelige nu, der allerede er overstået, når man har sagt det. Adskillige tider gennemkrydser tekstens "sindssyge minut", som der står (31). De mange temporaliteter kan ses som en repræsentation af tid som et relativt fænomen, der altid må sættes i flertal. Hvis man bevæger sig ud over en antropocentrisk tidsopfattelse, hvor afstande i tid afgøres ud fra længden af et menneskeliv, og indtager et *deep time*-perspektiv, et planetarisk perspektiv, så er kridttiden 'tæt på', ligesom en DNA-mutation fra amøbe til pattedyr kan synes kort som et åndedræt. Tid er elastisk, hvilket den lyriske form synes særlig velegnet til at udtrykke. Den kan forlade den narrativens fremadrettede bevægelse, som Ahmed nævner, ved ikke i samme grad som prosaen at være forpligtet på plot, kausalitet og fremdrift.

ET HUMANISTISK SELVBEDRAG

Det er imidlertid ikke kun tiderne, der forvirres i *Digte 2014*. Menneskekroppen flyder også ud.

Der er områder af mig
som ikke er menneskelige
fyrreskove, magma

det jeg har været
lysende grammatik
i en underjordisk sommer. (38)

Verden ses som en bunke atomer, der samler og opløser sig i midlertidige konstellationer. Det, vi kalder et subjekt, er en kortvarig stivnen af materialer, hvis bestanddele har indgået i utallige forbindelser med omverdenen. I det menneskesyn ligger en fremmedgørelse og en forståelse af kroppen som indlejret i og betinget af en materiel virkelighed snarere end i en særlig distance til den. Dette kan læses som en problematisering af menneskelig autonomi, hvilket er interessant i et lykkeperspektiv, idet Ahmed specifikt knytter lykkebegrebets implicite teleologi til autonomi:

Civiliseret lykke tilhører borgerskabet, hvis frihed er en selvfortælling om frihed fra tilskyndelse eller tilbøjelighed. [...] I dannelsen ændres sproget fra, at man 'skal', til et sprog om, at man 'kan', og i sidste ende til et sprog om vilje og valg. Vi ender med en fantasi om det moralske middelklassesubjekt som det, der er uden vaner, som vil og kan vælge i kraft af, at det er fri for tilbøjeligheder. (35)

Lykkefølelse, skriver Ahmed, bliver i samtiden beskrevet som, at man er i *flow* med verden, og at den ikke gør modstand. Ulykke opstår, når man oplever verden som fremmed (Ahmed 11). Teleologi og autonomi er altså forbundne i det vestlige lykkebegrebs kurve, der går fremad og opad. På samme måde lærer humanismen, som vi kender den siden renæssancen, mennesket, at det besidder et potentiale, som den kurve kan bringe til udfoldelse. Teoretikeren Cary Wolfe bemærker in sin bog *What is Posthumanism?* om humanismen:

[...] 'det menneskelige' opnås ved at undslippe eller undertrykke ikke blot dets dyriske ophav i naturen, det biologiske og det evolutionære, men mere generelt ved at transcendere materialitetens lænker og legemliggørelse i det hele taget. (XV)

Man kunne kritisere dette for at være en forenkling, der får det til at fremstå, som om humanismen tror det muligt for bevidstheden at løsrive sig fra kroppen, og man kunne indvende, at filosofi og litteratur altid har interesseret sig for, hvordan den menneskelige erkendelse er betinget af materialiteten. Det er derfor heller ikke hensigten at skabe en modsætning

mellem autonomi og det at være underlagt materielle forhold. Når den såkaldte posthumanisme vil gøre op med forestillingen om menneskelig autonomi, så skal det ikke forstås sådan, at den vil kritisere en tro på direkte erkendelse, som har været kritiseret længe. Det er snarere et opgør med forestillingen om menneskelig exceptionalisme⁶ og en forståelse af menneskelig erkendelse, hvor begrænset den end måtte være, som adskilt fra andre væseners, om ikke andet så i bevidsthedens evne til at vurdere sig selv. Hvor meget tanken end har spekuleret i sine begrænsninger, så har den spekulation ofte udgået fra en forvisning om, at den selvbevidste fornuft kunne blive klar over den begrænsning. Og deri ligger fortsat en idé om bevidstheden som den, der ikke bare udmærker sig gennem sin begrænsning, men også som den eneste i verden, der er klar over denne. Posthumanisme er altså ikke kun at tænke mennesket som indlejret, men også anerkende bevidsthedens fremmedhed for sig selv.

De atomer jeg var som barn
er de stadig til stede på denne blå planet
i så fald vil jeg gerne vide det
er de i Genève, er de i Stillehavet
er de på Fiji, er de i Tutankhamons grav
er de i amerikansk teenagers school-shooting fantasier
eller er de i psykiaterens dårlige ånde når han spørger mig:
kan du høre døden banke på den anden side af dine tanker? (Ørntoft 22)

I *Digte 2014* er fremmedheden konsekvent, fra det atomare til det tanke-mæssige. Kroppen er en assemblage af materialer og fremmed for sine tidligere stadier: Som en kopi af en kopi har dens materialer skiftet sig selv ud, så de bestanddele, der indgik i den som barn, måske er spredt ud over

6 Ideen om, at mennesket er forskelligt fra resten verden og derfor har ret til at manipulere med den, kendes fra så forskellige steder som 1. Mosebog, hvor Adam gøres til forvalter af skaberværket, og Oplysningstidens forestilling om verden som et vildnis, der gennem kultivering bør omdannes til en velordnet have. Hele den kulturelle grundfortælling om, at mennesket er unikt og har særlige beføjelser, underminerer klimakrisen ved at vise, hvordan den tænkte distance imellem menneske og omverden ikke findes og derfor hverken kan benyttes som argument for menneskelig berettigelse eller som beskyttelse imod konsekvenserne af klimaforandringerne.

verden og indgår i de mest horrible nye konstellationer. Man kan diskutere, om digtene fastholder udsigelsen som et stabilt punkt. Jeg vil dog mene, at digtsamlingens mange jeger modarbejder sådan en læsning. Udover det indlejrede jeg findes et teenage-jeg, der onanerer til Kim Kardashians røv, et småborgerligt jeg, som ikke vil opgive vækstideologien, og så det universelle jeg, der kan oprulle en fiktiv verdenshistorie. Samlet skaber de en polyfoni af udsigelsespositioner, som blokerer for forestillingen om en stabil lyrisk stemme.⁷

Men det leder til en ny problematik. For polyfon udsigelse er ikke noget nyt. Det kendes tilbage fra modernismen. Ligeledes er forestillingen om selvets fremmedhed for sig selv også psykoanalysens kongstanke. Så hvorfor er psykoanalyse og modernisme ikke posthumanisme? Hvad modernismen angår, så ville professor i kunsthistorie Jacob Wamberg hævde, at modernistisk kunst rummer en proto-posthumanisme. I kronikken "Velkommen til den posthumane tilstand" beskriver han, hvordan han i avantgarden og modernismen ser en stigende fragmentering af det menneskelige, der kan ses som forvarsler til den posthumane tilstand. I forlængelse heraf kan man skelne imellem den posthumane tilstand som den aktuelle situation, hvor klimaforandringerne udfordrer ideer om menneskets særstatus, og en generel posthumanisme forstået som en anti-antropocentrisk understrøm, der kan spores igennem historien. Posthumanisme kan ses som en kulturhistorisk tilbagevendende tendens til at decentralisere det menneskelige, som dominerer nutidens kulturliv, men hvortil man også kan regne barokkens insisteren på menneskets forgængelighed, gotikkens fokus på det monstrøse i mennesket, darwinismens understregning af mennesket som en art på linje med andre arter, psykoanalysens påstand om, at der er dele af sindet, som er utilgængelige for bevidstheden, og modernismens fragmentering af den litterære udsigelse. Kort sagt: En tendens, der dominerer på forskellige tidspunkter i historiens løb i form af en påmindelse om, at mennesket hverken er herre i eget hus eller eksistensens centrum.

7 For en mere udførlig diskussion af de mange jeger og deres indbyrdes forskellighed samt de narratologiske forhold i *Digte 2014*, se Thomsen 2015.

PRIMITIVE FIKTIONER

Hos Ørntoft har vi dog ikke at gøre med et enkelt jeg med en realistisk psyke, men med adskillige, der er fremmede for hinanden og sig selv på måder, der kan betragtes med filosofen Timothy Mortons begreb om *strange strangers*. I en radikalisering af Kants *Ding an sich* hævder Morton, at alle fænomener besidder et udtømmeligt overskud, som ikke kan belyses af bevidstheden. På samme måde kan bevidstheden ikke overskue sig selv og blive klar over sin egen begrænsning. Og her ligger en adskillelse fra Freud. Hvor Freud ser det ubevidste som noget, der udmærker den menneskelige psyke, ser Morton selvfremmedgjorthed som noget, der forbinder os til verden og gør os ligesom alt andet:

Så melankoli er subjektivitetens standardtilstand: en objekt-lignende sameksistens med andre objekter og objekternes andethed – at røre ved dem, at røre det urørlige, at dvæle på den mørke side, som man aldrig kan kende, at leve i uendeligt tuskørke. [...] Gennem subjektivitetens hjerte ruller en objekt-lignende sameksistens, intet mindre end økologisk sameksistens, den økologiske tanke fuldt udfoldet som *mørk økologi* [...] Det indadvendte, tilbagetrukke, handlingslammede humør kaldet melankoli er en følelse, vi ryster af os på eget ansvar i disse mørkt økologiske tider. Melankoli begynder at fortælle os sandheden om objekters tilbagetrukne kvaliteter. (176)

Vi deler vores fremmedhed med resten af verdens fænomener. Det betyder, at vi er tættere på det begrænsede objekt end det vidende subjekts position, og at vi ikke besidder en privilegeret erkendelse. Vi er ikke de eneste, der karikerer omverdenen i vores forståelse af den. Alle andre fænomener reducerer også verden til et kantiansk *für mich* hvilket gør at alting altid, når det betragter noget, betragter sig selv. Det er et ensomt verdenssyn, som derfor også har melankoli som konsekvens. Som sådan flugter den fremmedhed, man støder på i Ørntofts digtning, med Mortons forestilling om mennesket på niveau med objektet. I et kort digt skriver Ørntoft:

Jeg forstår næsten ingenting længere

Men jeg ved
at menneske er en primitiv fiktion.

Jeg har ikke adgang til andres smerte herfra. (52)

Mennesket er låst i sin begrænsede erkendelse, der skaber selvovervurderende fiktioner og ophøjer dem til sandheder, imens den egentlige sandhed er, at vi ikke har adgang til andet end de fiktioner. En mulig forskel i Mortons teorier og det verdenssyn, der kan læses ud af *Digte 2014*, er, at Morton ophøjer sin epistemologi til ontologi. Påstanden er, at fremmedhed ikke kun er en konsekvens af erkendelsen, det er sådan, verden er. Og det kan blive paradoksalt, at Morton hævder, at den menneskelige bevidsthed, der er for begrænset til at erkende verden som den er, alligevel kan bestemme denne begrænsning som et ontologisk faktum. *Digte 2014* holder sig på et epistemologisk plan. Den definerer ikke, hvad verden er. Tværtimod udstiller den løbende tilfældigheden i menneskets verdensforståelse som et resultat af sproglige og sociale overensstemmelser: "Det siges, og det er sådan det bliver sandt." (5)

Hvis man således følger digtenes anti-hierarkiske tankegang, kan man nå konklusionen, at økologisk sameksistens mellem os og resten af verdens fænomener er ensbetydende med, at mennesket opgiver at stræbe efter lykke, fordi den stræben er et økologisk asocialt forsøg på at skabe vertikale hierarkier i en horisontal verden, isolere en art ud af helheden og kalde den 'bedre' ved at ophøje mennesket til autonomt subjekt med et teleologisk selvrealiseringsprojekt.

BADEFERIE OG ALLIGATOR DAMETASKER

Som kontrast til *Digte 2014*'s afvisninger møder vi i *Guld* et skandinavisk vel-færdsjæg, der er optaget af skyld og ansvar. Han er en af dem, der måske har mest på samvittigheden i forhold til miljøforandringerne, men samtidig en af dem, der har det højeste niveau af luksus. Den paradoksalitet kommer til udtryk i jegets ferie i Grækenland, hvor han dyrker badeferiens sorgløshed:

vi stod i guldsukken
jeg med cola
dig med guld
med friheden til at vælge
vi lignede bare en sød lille udstilling
som vi stod der i lejligheden
og drømte om guldet
der er jordens ånde (Lindholm 39)

Charterturisten er den bekymringsløse livsnyder og indbegrebet af vesterlændingen. Turisten er den, der har friheden til at vælge, fuld af penge og stimulanser: guld og cola. Det ene er den altid gangbare valuta, det andet er globaliseringens emblematiske sukkerdrik. Overfladiskheden dominerer værket, jeget og du'et er ren facade, en udstilling. Senere dukker værkets ledemotiv op "en god sommer / med en fit body", som reducerer jeget til ren krop. Bogen indledes: "mine øjne er solbriller her til morgen" (1), og ligesom den trænedede krop er solbrillerne et statussymbol, der leder opmærksomheden hen på overfladen, og gør jegets kontur imod omverdenen skarpere, glattere. Modsat de indlejrede kroppe i *Digte 2014* er jeget i *Guld* i kraft af solbriller og turiststatus adskilt fra verden og de sociale relationer, der er omkring det. Det virker mere følelsesmæssigt investeret i de ting, der omgiver det end i du'et. Luksusting som deodorantspray og alligatordametasker tiltales "lille" eller "kære", hvilket kunne ses som en ophøjelse af objekterne til fænomener, man kan have personlige relationer til. Men snarere end at være en understregning af jævnbyrdighed imellem subjekter og objekter tjener placeringen af jeget i *Guld* til at vise, hvordan det er centrum for uheldige strukturer. Deodorantens drivgasser, dametaskens læder, den amerikanske cola og iPhonen, der indeholder guld udvundet i Congo, placerer jeget som det prekære midtpunkt i den globaliserede verdens ujævne fordeling af goder. Ligesom flyet trækker en stribe af udstødning efter sig på vejen fra Danmark til Rhodos, trækker det vestlige jeg kritisable forbindelser på tværs af kloden. Det skaber reaktioner i jeget, der skiftevis beskrives som angst, sorg, depression og ind imellem udvikler sig til melodrama:

for jeg har hyklerin i mig
og hvad skal man gøre
når man bevæger sig gennem tidens vejr
der får mig til at græde
og giver mig hovedpine i en uge (70)

Modsat *Digte 2014*, der forvirrer modsætninger, lader *Guld* til at dyrke kontrasterne imellem nydelse og skyld og den følelse af hykleri, der følger med.

AT SMYKKE SIG MED SKYLD

Hykleriet er knyttet til en fornemmelse af, at katastrofen måske allerede er indtruffet:

hvad har du til mig
i det hvide lys
der hvor regnen den banker
mod sommerens opvarmning
er det en skyldfølelse
der eksploderer foran mig
mod sommerens oplyste jord
er den varme regn
den triumferende katastrofes tegn
men altså hvad fanden
jeg græder
det er fitness for sjælen
en fed sommer
med en fit body
og siger vadså
for vadså egentlig
den pizza der skal redde mine tømmermænd
som tegn på globaliseringens invasive karakter
jeg føler
at det er en skyld jeg skal føle
fordi jeg har ligegyldige tanker
der hvor hjertet er (25)

Jeget tynges af skyld, idet sommerregnen banker klimaforandrings-opvarmet ned på jorden, og det begynder at græde, men sorgen transformeres i jegets selvbetragtning til "fitness for sjælen" og fører via træningsmetaforen over i overvejelser om kroppen som nydelsesobjekt i en gentagelse af ledemotivet. Engelsk slang og chatsprog "invaderer" upåfaldende det danske og illustrerer "globaliseringens invasive karakter" lige så henkastet som den kulturelt approprierede pizza, der skal lindre jegets tømmermænd. Det er uoprigtig klimabekymring fra et kapitalistisk jeg, der finder det lige så vigtigt at redde sig selv fra tømmermænd som at redde klimaet. Det er et jeg, der er låst i selvbetragtning, det føler, at det bør føle skyld, men bruger skylden som smykke til personlig image-crafting på samme måde som de tykke guldkæder, det strålende guldhår og iPhonens guld, der tilsammen giver bogen sin titel. "når jeg vasker mig selv i badet / kigger jeg forelsket

på mig selv / tænker jeg på guldkæden om halsen / på status og symboler" (27). Hvor der i Ørntofts digt konstateres, at "menneske er en primitiv fiktion", så viser *Guld* præcis hvor primitivt og destruktivt, det menneskes selvfikcionalisering ytrer sig.

jeg er sorgens skamfuldhed
jeg er britney spears remix
der på en strand på rhodos
spiser kødfyldte grillspyd
mens jeg tænker kødfrimandag
[...]
kære dagligtpendlende flypassager
fuck dig og dine argumenter
din afstand til virkeligheden er hvad der i virkeligheden
ødelægger os (85)

Flypendlerens forsvar for sin destruktive adfærd udskammes simultant med, at jeget spiser grillspyd og tænker på kødfri mandag. Det udleverer sin handlingslammelse, hvilket på samme tid holdes op som et spejl for den læsende skandinav, der måske kan genkende sin egen dobbeltmoral. I forhold til spørgsmålet om fremtid og lykke er digtsamlingen også ambivalent. I et digt står følgende:

tanken om den knitrende katastrofe
er en allerede overstået figur
jeg tror at vi får en vidunderlig fremtid
hvad har du til mig (18)

Noget der ligner klimaforandringsbenægtelse efterfølges af fremtidsoptimisme og afsluttes med det krævende spørgsmål "hvad har du til mig". Det er en insisteren på, at det teleologiske lykkeprojekt overlever klimaforandringerne, som står i kontrast til et senere digt, hvor samme vidunderlige fremtid understreges, men efterfølgende relativiseres af sætningerne: "herude har vi allerede undsluppet håbet / jeg råber håb som en lille rådden sommerfugl" (30). I stedet for *Digte 2014's* hverken-eller finder vi i *Guld* et både-og: en vekslen mellem pessimisme og optimisme, der skifter så hurtigt, at det er svært at skelne imellem dem. På den måde adskiller de to digtsamlinger sig fra hinanden i deres dystopier, og den forskel kan be-

tragtes via distinktionen imellem sorg og melankoli, som Freud fremlagde i essayet med samme titel fra 1915.

TAB AF VERDEN OG SPROG

Ifølge Freud er sorg og melankoli reaktioner på tabet af et elsket objekt, der kan være konkret i form af en person eller abstrakt i form af et ideal eller et verdensbillede. I begge tilfælde mister subjektet målet for sit begær og må finde nye mål at dirigere det imod. Om dvet succesfulde sorgarbejde skriver Freud: "[...] når sorgarbejdet er overstået bliver egoet frit og uden hæmninger igen" (245). Den sørgende bevarer et engagement i verden via sin søgen efter nye objekter, hvilket melankolikeren ikke er i stand til: "De mentale forhold, der er karakteristiske for melankoli er en dyb, smertefuld modløshed, ophør af interesse for omverdenen, et tab af evnen til kærlighed, hæmning af al aktivitet" (244).

Når Morton beskriver melankolien som den mest etiske indstilling til omverden, er det altså et brud med Freud, der ser den som en tilstand, som skal overstås. Freud skriver: "Dette tyder på, at melankoli på en eller anden måde er knyttet til et objekttab, som er tilbagetrukket fra bevidstheden, i modsætning til sorgen, hvor der ikke er noget ved dette tab, der er ubevidst" (245). Hvad man med Morton kunne kalde klimakrisens tab er tabet af noget, der aldrig eksisterede: naturen som et stabilt fænomen, som det kunne lade sig gøre at tabe. Uden at drage direkte paralleller fra psykoanalyse til økopoese vil jeg foreslå, at man kan tale om økosorg og klimamelankoli som to reaktioner på klimakrisen. Den første begræder tabet af velkendt verden, imens den anden resignerer i tanken om, at verden aldrig kunne kendes, men altid var fremmed og derfor tabt på forhånd. Økosorgen fortsætter en genkendelig begærstruktur, der producerer lykkeobjekter, som det ses hos Lindholm. Klimamelankolien derimod markerer begærets fastfrysning i disengagement, hvilket jeg mener er tilfældet hos Ørntoft. Det skal ikke ses som en dialektik imellem optimisme og pessimisme, der begge kan ses som udtryk for hvert sit engagement (Ahmed 177). *Gulds* sorg består i, at tabserfaringen har accelereret begæret til hastige skift mellem objekter: guld, krop, Mountain Dew, charterrejser. *Digte 2014's* gennemgående temperament kan derimod benævnes melankoli, fordi begæret

bremses. "der er ingen lykke / der er ingen sorg" (19) konstateres det med en sigende dispensation af det enten-eller, som *Guld* pendulerer imellem. I stedet for, som hos Lindholm, at lade tabet af fremtidig lykke resultere i en overfokusering på lykkeobjekter, så erstatter *Digte 2014* ikke objektet. Og i kraft af, at melankoli består i fokus på det tabte, så bliver digtenes beskæftigelse med verden og sprog, på trods af at begge dele ligger i ruiner i et postapokalyptisk univers, melankolsk.

En stilistisk melankoli kan derfor lokaliseres i *Digte 2014*'s fastholdelse af leg med formen, som af virkningsorienteret økokritik kunne kaldes forældet. Sprog som selvrefererende system kunne kaldes et tabt kærlighedsobjekt, digtene nægter at slippe. De kan, med deres egne ord, kaldes: "fanget i et sprog der ikke længere / skal indeholde ordet / gud" (16). Sproget mister sin garant for mening og opløser sig i eksperimenter. Kan man forestille sig noget mere melankolsk? Noget mere paranoia-fremkaldende i al sin galgenhumor end: "dj noia-gratin / spil hellere vof vof på din hundeguitar / dj hvordan fuck går det i hundene / dj kødklaver på skakternede gulve"? Noget mere dekadent end: "let's investigate giant pizzamafia and scullfuck randomly"? (60) – en sætning, der kun hænger sammen i kraft af sin tegnfascinerede leg med i'er og a'er? Kan man forestille sig noget mindre virkningsorienteret end melankolske sprogeksp eksperimenter?

I *Guld* kan et lignende tab af sprog lokaliseres, men med andre konsekvenser:

så jeg siger en racistisk joke
følelsen af at være hjemme i sproget
mens folk siger det kan du ikke
det der
der er følelsen af at miste sproget (67)

Den racistiske diskurs er eksempel på sproget som trykthedsskabende værktøj, der forstår verden gennem karikaturer, som får den til at fremstå stabil. Men tabet af stabilitet resulterer ikke, som i *Digte 2014*, i en leg med sproget som ruinøse brokker. Tværtimod 'reddes' jeget i *Guld* af det vurderende metaperspektiv, som sikrer at reaktionen på tabet ikke er melankolsk, men bliver inden for sorgens domæne. Vi har ikke at gøre med en fortællestruktur som hos Ørntoft, hvor jegerne optræder på samme niveau, men en mere

hierarkisk struktur, hvor jeget udstilles af den kritiske selvbetragtning, en implicit fortællerinstans, som udlægger dets handlinger og følelser og nærmer sig en moraliseren. Den kritiserer kolonialisme, charterturisme, neoliberalisme og højreradikalisme og ved, at iPhones er problematiske samt at sproget er reducerende. Ift. den racistiske joke er metabevindstheden placeret i de 'folk', der minder jeget om, at den racistiske diskurs er upræcis. Hvor ambivalent jeget end er, så lader udsigelsen i *Guld* alligevel til at have et overblik over det tab, som det er udsat for. Det overblik er fraværende i *Digte 2014*, hvilket gør at tabet af sproget som instrument til erkendelse ikke, som hos Lindholm, resulterer i selvbebrejelse, men at digtene hængiver sig til nydelse af sprog for sprogets egen skyld.

HINSIDES OPTIMISME OG PESSIMISME

Hvor Lindholms forening af skyld og selveftergivenhed skiftevis kaster kapitalismekritik og begær af sig, dispenserer Ørntofts digte fra de strukturer, som den kritik og det begær fungerer inden for. Det er dog ikke et spørgsmål om at opstille en dualisme imellem økosorg og klimamelankoli for at vurdere det ene bedre end det andet eller udstede krav til kunst, der beskæftiger sig med klimakrisen, men anerkende melankoli som en refleksiv modus, der sætter parentes om dualismene. I sin afvisning af at underordne sig forventede affektive, æstetiske, politiske og tankemæssige reaktioner kan melankolien skabe rum for skepsis og mistanke om, at aktuelle strukturer og problemer forlænges ud i fremtiden, når den konstrueres ud fra løfter om lykke.

Det er ikke ensbetydende med, at melankoli er nihilistisk. Det er snarere en afvisning af at være optimistisk omkring 'de rigtige ting' på 'den rigtige måde' (Ahmed 162), en skepsis over for at tænke lykken som fremtidig mulighed og i det hele taget at forestille sig fremtider, fordi den slags prognoser skaber rammer for adfærd i samtiden ved at fastsætte teleologiske veje, som må følges på bestemte måder for at nå den fremtidige lykke. Fra et poetologisk perspektiv er fastholdelsen af melankoli en fastholdelse af, at litteraturen kan andet end at underlægge sig kravet om politisk stillingtagen, uden at den dermed skal dømmes uetisk. Ørntofts digte kan læses som et forsvar for retten til at undlade at bekræfte både en

politisk forestilling om, at reformer eller revolution kan føre til fremtidig glæde, og en økokritisk forestilling om, at forfattere skal opgive formeksperimentet til fordel for fokus på indhold og politisk engagement.

Torsten Bøgh Thomsen (f. 1984) er ph.d.-studerende i litteraturvidenskab ved H.C. Andersen Centret under Institut for Kulturvidenskaber, Syddansk Universitet. Han har i en årrække arbejdet med økokritik, posthumanisme og nymaterialisme i forhold til dansk samtidslitteratur og -billedkunst og forsker i øjeblikket i teorierne i et historisk perspektiv med særligt fokus på H.C. Andersens forfatterskab og den natur- og materialitetsforståelse, det præsenterer. Senest har han udgivet forskningsartiklen "Flydende noia-gratin – apokalyptæstetik i Theis Ørntofts *Digte 2014*" i tidsskriftet *Spring* (2015) og været redaktør på forskningsantologien *H.C. Andersen og det uhyggelige*, Syddansk Universitetsforlag, 2015.

HAPPINESS IN THE AGE OF DISASTER

Eco Mourning and Climate Melancholia

Taking its point of departure in two contemporary Danish poets, Victor Boy Lindholm and Theis Ørntoft, the article discusses affective poetic responses to the climate crisis. The concepts of 'eco-mourning' and 'climate-melancholia' are examined in order to deliberate the possibility for human happiness in late modernism. Poems by the writers are analysed with Sara Ahmed's theories on happiness and perspectives from posthumanist theory (Cary Wolfe) and Timothy Morton's notion of dark ecology. It is argued that the teleology, autonomy and futurism that, according to Ahmed, is inherent to the promise of happiness, is rendered impossible by the climate crisis and accordingly problematized stylistically in some works of climate poetry. This leads to a discussion of the poetry of Lindholm and Ørntoft in relation to Freud's theory on mourning and melancholia, which ends by concluding that Lindholm's poetry can be seen as representative of a mourning that reproduces dynamics of desire in a dialectical oscillation between optimism and pessimism. In contrast, Ørntoft's poetry marks a melancholy dispensation of the structures that this desire works within. The conclusion is that in an age of climate crisis, mourning can be seen as a problematic speculation in future and continuation of the structures of happiness and desire that produced the crisis to begin with, whereas melancholia is a mental mode that brackets out such dialectical thinking and promises of future happiness.

KEYWORDS

- EN: happiness studies, contemporary poetry, ecocriticism, melancholia, affect studies, dark ecology, posthumanism, ecological cultural studies, new materialism
DA: lykkestudier, samtidspoesi, økokritik, melankoli, affektstudier, mørk økologi, posthumanisme, økologiske kulturstudier, nymaterialisme
NO: lykkestudier, modern lyrikk, økokritikk, melankoli, affektstudier, mørk økologi, posthumanisme, økologiske kulturstudier, ny materialisme
SE: lycka studier, samtidsdikning, økokritik, melankoli, affektstudier, mörk økologi, post humanism, økologiska kulturstudier, nya materialismen

LITTERATUR

- Ahmed, Sara. *The Promise of Happiness*. Durham, NC: Duke UP, 2010.
- Araeen, Rasheed. "Ecoaesthetics: A Manifesto for the Twenty-First Century". *Third Text*, Vol. 23, No. 5 (2009). London: Routledge: 679-684.
- Brinkmann, Svend. *Stå fast - et opgør med tidens udviklingstrang*. København, Gyldendal, 2014.
- Buell, Lawrence. *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. Cambridge, UK: Cambridge UP, 1995.
- Buell, Lawrence. "Ecocriticism - Some Emerging Trends". *Qui Parle* 19 (2011). Lincoln, NE: University of Nebraska Press: 87-115.
- Edelman, Lee. *No Future - Queer Theory and the Death Drive*. Durham, NC: Duke UP, 2004.
- Forfatternes klimaaksjon: <http://www.forfatternesklimaaksjon.no>
- Frantzen, Mikkel Krause. "Poetisk materialisme". *Dagbladet Information*, 1. juni, 2012. <https://www.information.dk/kultur/2012/05/poetisk-materialisme>
- Freud, Sigmund. "Mourning and Melancholia". *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. Oversat til engelsk fra tysk af James Strachey sammen med Anna Freud. Bind 13 (1914-1916) ud af 24. London: Hogarth Press, 1999: 243-258.
- Lindholm, Victor Boy. *Guld*. København: Forlaget Kronstork, 2014.
- Morton, Timothy. "Here Comes Everything - The Promise of Object Oriented Ontology". *Qui Parle* 19 (2011). Lincoln, NE: University of Nebraska Press: 164-191.
- Rigby, Kate. "Ecocriticism". *Introducing Criticism at the Twenty-First Century*. Red. Julian Wolfreys. Edinburg, UK: Edinburgh UP, 2002. 151-178.
- Skøtt, Mette Valbjørn. "Kunsten skal få folk til at ændre adfærd". *DR Kultur*. 3. maj, 2011. <http://www.dr.dk/nyheder/kultur/kunsten-skal-faa-folk-til-aendre-adfaerd>
- Thomsen, Torsten Bøgh. "Flydende noiagratin: apokalypseæstetik i Theis Ørntofts *Digte 2014*". *SPRING - tidsskrift for moderne dansk litteratur*. Vol. 37 (2015). Aarhus, Forlaget Spring: 35-59.
- Wamberg, Jacob. "Velkommen til den posthumane tilstand". *Politiken*. 9. januar, 2015. <http://politiken.dk/debat/kroniken/ECE2505478/velkommen-til-den-posthumane-tilstand/>

241 TORSTEN BØGH THOMSEN
LYKKE I ULYKKENS TID

Wolfe, Cary. *What is Posthumanism?*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2010.

Ørntoft, Theis. *Digte 2014*. København: Gyldendal, 2014.

